

A bánat fizikája

(részlet)

Könnyű út

Nagyapámnak mégiscsak megvolt a maga háborús titka. Azon a januári éjszakán, amikor egyedül akart maradni velem, az elhallgatott dolgok ajtaja kinyílt egy kissé... Magához hívott, a legnagyobb, 27 éves unokáját, aki a nevét viseltem. A szobácskájában voltunk, alacsony, apró ablakú helyiségben, ahol hét nővérevel együtt felnőttem, s ahol gyermekként minden szünidőmet töltöttem. A nem sokkal korábbi szélütés miatt alig tudott beszélni. Egyedül voltunk, odament a komódhoz, sokáig turkált az egyik fiókban, és az aljára terített papír alól előhúzott egy közönséges, négybe hajtott, eléggé gyűrött és sárgult füzetlapot. Nem hajtotta szét, a kezembe nyomta és intett, hogy tegyem el. Aztán csak ültünk ott, egymást átölelve, mint gyermekkoromban. Apám lépte hallatszottak odakint, erre elengedtük egymást. Két nappal később nagyapám elment. Január vége volt.

Sokan eljöttek a temetésére. Biztosan zavarba jött volna, ha látja. Hét nővérenek fiai és lányai mindenfelől összesereglettek, letettek valami szánalmas téli virágot a feje mellé, és leadták a túlvilágra szóló rendeléseiket. A halott olyan ezen a vidéken, mint a gyorsposta. Hé, bátya, add át az üdvözetünket anyunak, ha találkoztok. Mondd meg neki, hogy jól vagyunk, a kis Dana most végez, kitűnő tanuló. Azt is mondd meg, hogy a másik unokája elment Olaszországba. Egyelőre tányérokat mosogat, de reménykedik. Neked meg, bátya, könnyű utat. Azzal az unokaöcs, aki a megbízásokat adta, kezet csókol az elhunytnak, és hátrahúzódik. Kisvártatva visszajön, elnézést kér, de elfelejtette mondani, hogy eladták a házat a faluban, de jó emberek vették meg, egyenest Angliából. Na, Isten áldjon még egyszer, és könnyű utat! Ezen a délkeleti tájon nem mondják az emberek, hogy nyugodjék békében, vagy béke poraira, csak könnyű utat kívánnak. Könnyű utat.

Mellékfolyosó

Egyik barátnóm mesélte, hogy gyermekként meg volt győződve arról: Magyarország a mennyben van. Magyar volt a nagymamája, és minden nyáron vendégségbe jött Szófiába, hogy lássa a lányát és a kedvenc unokáját. Mindig a repülőtéren várták. Már jóval korábban kimentek, nyújtogatták a nyakukat fölfelé, mint a csirkék, míg meg nem meredt, az anyja azt mondta: Mindjárt megjelenik a nagymamád. A magyarországi nagymama, aki az égből jön. Szeretem ezt a történetet, mindjárt el is raktározom. Feltételezem, hogy amikor meghalt a magyar nagymama, egyszerűen odafönn maradt a mennyei Magyarországon, onnan integetett valamelyik felhőről, csak alászállni nem tudott többé.

Az emlékek szekrénye

Négy hónappal később, május közepén egy öreg Opelrel utaztam Magyarország felé. Felajánlottam az újságnak, amelynél dolgoztam, hogy írok a második világháborús bolgár katonai temetőkről. A legnagyobb Harkányban van Dél-Magyarországon. A főnök beleegyezett, és lám, már itt vagyok, utazom Szerbián át. Harkány, az egykori falu, ma kisváros, közel esik a drávai harcok színhelyéhez. Nemrég letértem az autópályáról, más útvonalat választottam, Sztracinon, Kumanovón, Pristinán keresztül, majd letértem Kriva Palanka felé, át Nišen, Újvidéken... Végig akartam járni az összes utat, amelyen nagyapám végigment gyalog, a sárban, 1944 telén. Figyelmesen tanulmányoztam az 1. Bolgár Hadsereg 3. Gyalogos hadosztálya 11. Szliveni gyalogezredének mozgását a rendelkezésemre álló katonai térképeken. Vezettem, a zsebemben ott lapult az a négyrét hajtott füzetlap. Egy magyarországi cím volt rajta. Beértem Harkányba. A katonai temető még ráért. Előbb egy házra akartam rábukkanni. Bolyongtam egy darabig, mire megtaláltam a papíron szereplő utcanevet. Hála Istennek, hogy az elmúlt ötven év alatt nem változtatták meg. Leállítottam a kocsit az utca végén, és elindultam megkeresni a házat. Csak most vettem számot azzal, hogy voltaképpen nem tudom, mit várok ettől a kései látogatástól. Itt lakott a nagyapám, ide szállásolták be azokban a nyugtalan hetekben a harcok előtt. Boldog vagyok és zaklatott. Itt a ház, még a háború előtt épült. Nagyobb, mint öregapámé, jegyzem meg némi irigységgel, közép-európaibb. Nagy kertje van, nyíló tavaszi virágokkal, de nagyanyám

tulipánjai szebbek, mondom magamnak sebtében. A kert mélyén száletli, egy nagyapám-korú asszony ül ott, ápolt, fehér hajjal, fejkendő nélkül. Számot vetek azzal, hogy egyáltalán nem biztos, ki ő. Ötven esztendő alatt változnak a házak lakói, elköltöznek, meghalnak. Benyitok a kertkapun, fölötte egy csengő jelzi jötemet. Jó ötvenes férfi lép ki a házból. Angolul köszönök, megtehetném magyarul is, nagyapám leckéi után, de egyelőre nem élek vele. Hála Istennek, a férfi is beszél angolul. Elmagyarázom, hogy újságíró vagyok Bulgáriából, még a lapomtól kapott igazolványomat is felmutatom, és elmondom, hogy a bolgár katonákról írok, akik itt harcoltak a második világháborúban. Járt a temetőben? – kérdezte a férfi. Mondtam, hogy még nem. Az érdekel, mit tudnak az itt élő emberek, mire emlékeznek. Végre meginvitál a száletliben ülő öregasszonyhoz.

Ő az anyám, mondja a férfi. Kezet fogunk. Könnyed, bizalmatlan kézszorítás. Az emlékezete már cserben hagyja – magyarázza a férfi. Arra nem emlékszik, hogy mit evett tegnap, de a háborúra igen, itt is voltak bolgár katonák, alighanem még a házba is beszállásolták őket. Odafordul az anyjához, és nyilván elmagyarázza neki, ki vagyok és honnan jöttem. Az asszony mintha csak most venne észre. Emlékezete bezárt szekrény, érzem, ahogy megfordul a kulcs a rég bezárt fiókokban. Eltelik egy hosszú perc, elvégre több mint 50 évnyi utat kell megtenni visszafelé az időben. A férfit mintha feszélyezné ez a hallgatás. Kérdez tőle valamit. Az asszony kissé megrázza a fejét, de a pillantását nem veszi le rólam. Lehet ez reszketegség, tagadó válasz, vagy egy belső monológ része. A férfi visszafordul hozzám, azt mondja, hogy az anyja január végén agyvérzést kapott, és már egyáltalán nem működik az emlékezete.

Január végén?

Igen, mondja kissé megütődve a férfi. Miért fontos ez egy idegennek?

Nagyapám erre felé harcolt, mondom.

A férfi fordít. Bár megmagyarázni nem tudom, biztosra veszem, hogy felismert. Éppen annyi idős vagyok, mint nagyapám akkoriban. Nagyanyám szerint a kiköpött mása vagyok – ugyanaz a kiugró ádámcsutka, magas, hajlott termet, hanyag járás és enyhén görbülő orr. Az öregasszony mond valamit a fiának, az felugrik, elnézést kér, hogy meg sem kérdezte, mit iszom, meggykompóttal és kávéval kínál. Elfogadom, mert még maradhatnék van, besiet a házba. Végre egyedül vagyunk a száletli durván összerótt asztalának két oldalán. Az asztal elég régi, talán nagyapám is ült mellette itt a száletliben. Tombol a tavasz, méhek döngöcsélnek, a levegőben ismeretlen illatok kavarnak, mintha épp most teremtetett volna a világ, múlt nélkül, jövő nélkül, időszámítás előtti világ, a maga tökéletes ártatlanságában. Nézzük egymást. Hatvan esztendő fekszik közöttünk, akire ő huszonöt évesként emlékszik, s akit én nyolcvankét esztendősen temettem el néhány hónapja. Nincs nyelv, amelyen mindent elmondhatnánk.

Szép lehetett ez az asszony. Megpróbálom nagyapám szemével látni 1945 januárjában. A háború minden borzalma, szennye és pusztulása után belépsz (belépek) egy európai otthonba, ahol egy huszon-egynéhány éves, szőke, tiszta bőrű, nagy szemű leányt találsz. Gramofon van odabent, amit sosem láttál addig, olyan zene szól, amelyet sosem hallottál. A lány hosszú városi szoknyát visel. Az egész házban nyugalom van és fényesség, napsugár kúszik a függönyökön, megcsillan az asztalon álló porcelán kelyhen. Mintha soha nem is lett volna háború. A lány az ablaknál ülve olvas. Valami zaj kergeti el a képet. Leesett a földre az öregasszony szemüvege, odaadom neki. Félelmetes fél évszázadot ugrani egy pillanat alatt. Az a szép arc hirtelen összetöppedt, egy pillanat alatt megöregedett. Eredetileg úgy gondoltam, megmutatom a nagyapám füzetlapját. Most úgy döntöttem, erre nincs szükség. Miénk volt ez a néhány pillanat (milyen bölcsen küldte el a fiát).

Itt van előtte annak a férfinak az unokája. Tehát minden elrendeződött, ahogyan kell. Itt van végre az eleven levél, még ha oly nagy késéssel is. Tehát életben maradt. Visszament a feleségéhez és a néhány hónapos fiához, a fiú felnőtt, neki is fia született... És itt az unoka, itt ül vele szemközt. Az élet fordult tovább, őt elfelejtették, túléltek, minden úgy történt, ahogyan kell... Egy sokáig visszatartott könnycsepp gördül le a szeméből, és belevész tenyere ráncainak végtelen labirintusába.

Megfogja a kezemet, és pillantásomat el nem eresztve, lassan azt mondja tiszta bolgár kiejtéssel: *zdravej, hljab, vino* (szia, kenyér, bor)... Én magyarul folytatom: *szép*. Úgy mondom, mint titkos közleményt halott nagyapámtól, és ő megérti. Erősebben szorítja meg a kezemet, majd elengedi. Az utolsó két bolgár szó, amit tőle hallok: *Szbogom* (Isten veled) és *Georgi*. Ugyanúgy hívnak, mint nagyapámat. Megjelenik a fia a kávéval, rögtön észreveszi, hogy sírt az anyja, de nem mer rákérdezni. Isszuk a kávékat, kérdezzem, mi a foglalkozása, mondja, hogy állatorvos (akárcsak az apám, mondanám, de inkább kortyolok a kávéból).

Él-e még a nagyapja, kérdi barátságosan. Januárban halt meg, felelem. Igazán sajnálom, fogadja részvéte-met... Nyilvánvaló, hogy nem gyanít semmit. Megkímélte tőle az anyja, így döntött. De lehet, hogy csak én találtam ki az egészet. Mindvégig kerülöm, hogy alaposabban megnézzem, nehogy túlzott hasonlóságot fe-

dezzek fel. Elvégre a világ tele van görbe orrú, kiugró ádámcsutkájú férfiakkal. Felállok, elbúcsúzom, kezet csókolok az asszonynak. A fia azt mondja, hogy kikísér. A kapunál egy pillanattal tovább tartja a kezemet a kezében, már-már azt hiszem, hogy mindent tud. Gyorsan elengedem, és a sarkon túl álló kocsimhoz sietek. Széthajtom nagyapám füzetlapját. A cím fölött egy csecsemőkéz rajza 1945-ből. Ki mondhatná meg, vajon ugyanazé-e, amelyet az imént szorítottam meg búcsúzóul.

A menekülő üldözetlenül is bűnös

Néhány évvel ezelőtt ki kellett cserélnem az útlevelemet és el kellett intéznem néhány formaságot a polgármesteri hivatalban. Kitöltöttem minden rubrikát – elvált, magas, diplomás... Beadtam az űrlapot az ablaknál, a nő egyeztetette az adatokat a számítógéppel, rám nézett, és hűvösen megkérdezte: Miért titkolt el egy gyereket? A kérdés elég hangosra sikerült, az űrlapokat töltögetők körülöttem mind felkapták a fejüket, mintha még egy kicsit el is húzódtak volna. Úgy álltam ott, mint akit tetten értek. Rájöttem már, hogy egyszerűbb olyasmivel mentegődzni, amit valóban elkövettem, míg ha olyasmivel vádolnak, amiről sejtelmem sincs, lebénulok és bűntudat gyötör. A bűnös üldözetlenül is menekül, szokták mondani. De rám mindig fordítva volt érvényes: a menekülő üldözetlenül is bűnös.

Biztosan tovább hallgattam a kelleténél, mielőtt kinyögtem volna, hogy csak egy lányom van. Ezalatt – milyen bizonytalan is ártatlanságában az ember – sorra vettem minden elmúlt kapcsolatomat. Eszembe jutott egy barátnő, aki mindannyiszor, amikor szakításra került a sor, azt állította, hogy terhes. Van egy 12 éves fia, mondta keresetlenül az ablak mögött ülő nő. Mintha a mennykő csapott volna belém. Már csak az hiányzott, hogy gratuláljon hozzá. Megnézhetném? – makogtam. Felém fordította a monitort, és, hála Istennek, nem én voltam az, csupán névazonosságról volt szó. A tisztviselő nő elnézést sem kért, mérgesen elfordította a székét, csalódottan, hogy ilyen könnyen kicsúsztam a markából. Ha tudta volna, hogy utána egész nap azokat a nőket latolgattam magamban, akikkel 12 évvel azelőtt dolgom volt, még össze is írtam egy papírra a kezdőbetűiket, egy 10-es skálán értékelve, mekkora a valószínűsége, hogy gyerekük van tőlem, akiről nem tudok... ha tudta volna, bizonyára némi elégedettség tölti el.

A történelem pincéje

Persze lehet, hogy az a bizonyos történet így alakult.

1945 márciusa. A háború a végéhez közeledik. Csata egy kis magyar városban, elkeseredetten, váltakozó sikerrel, utcáról utcára. Egy bolgár katona súlyosan megsebesül és eszméletét veszti. Az ezredét visszaverték, a város egy időre (néhány napra) a németek kezén marad. A katona egy pincében tér magához, egy ócska ágyon, egy nő hajol föléje, aki éppen kötözi. Sikerült lehúznia a testet a járdáról az utcaszinten lévő pinceablakon át a pincébe.

Jelzi, hogy ne mozogjon, a katona nem is tudna, elég sok vért vesztett. Nagyon rossz németiséggel, az ellenség nyelvén, sikerül néhány szót váltania a magyar nővel. Múlnak a napok, hetek, hónapok. Olykor eszméletét veszti, aztán magához tér, még mindig élet-halál mezsgyéjén. A nő minden nap ételmezt hoz neki, borogatást tesz rá, átkötözi... A második hónapban láthatóan jobban lesz, már látni, hogy megmarad. A nő azt mondja, hogy a város még mindig német kézen van, a helyzet feszült.

Egyedül él, özvegy, gyermekei nincsenek, annyi idős, mint a katona: huszonöt körüli. Beleszeret a sebesültbe. És miatta úgy dönt, hogy megváltoztatja a háború egész menetét. A németek nem adták meg magukat, egy titkos fegyvert találtak ki, amely mindent lelassít, a front újra keletre helyeződött át. Egyszer még házkutatást is imitál. A férfi a pincében csak azt hallja, hogy fölötte a padlón vasalt csizmában járkál valaki, és felborogatja a székeket, edények potyognak, összetört tányérok csörömpölnek... Előkapja a fegyverét, kész lelőni bárkit, aki lejön a pincébe, hál' Istennek elmennek.

A pincehelyiség bezártsága lassan megőrjíti. Az egyetlen kis ablakot bádoggal fedi. Csak egy kis résen szűrődik be némi fény, hála a bádoggal görbületének, hogy elválassa a nappalt az éjszakától. Szüntelenül gyötéri a kérdés, hogy egy szinte már befejezett háború hogyan vehet ilyen éles fordulatot. És hogy meddig maradhat észrevétlen a németek számára ebben a pincében.

Meg kell jegyeznünk, hogy titokban ő is beleszeretett a nőbe, aki gondot visel rá, de még mindig nem akarja bevallani önmagának. Otthon, a hazájában felesége van és gyermeke, akik már bizonyára halottnak hiszik.

Egy éjszaka a megmentője nála marad, csak az arcát simogatja, és ez elég neki.

Váratlanul, ahogy hosszú várakozás után lenni szokott, átölelik egymást, zihálva lélegeznek, szófoszlányokat suttoznak, szenvedélyes, fáradt, szerelmes szavakat, mindegyik a maga nyelvén. A férfi nem ért semmit a béna magyar, a nő semmit a béna bolgár nyelvből. Azután csend lesz, fekszenek egymás mellett. Ernyedtség és boldogság a nőnél, ernyedtség, boldogság és homályos riadalom (de világos büntudat) a férfinél. Elmondta neki, bolgárul, hogy felesége és fia van, akit alig egy hetesen hagyott otthon. Egyrészt megkönnyebbült, hogy elmondta, másrészt a nő nem érthette, mert bolgárul volt. Nem tudhatta, hogy ha olyasminek a megértéséről van szó, amit nem volna szabad megérteni, a nők másképp működnek. A magyar nő egyszer csak felkelt és felment a házba. Néhány napig színét sem látta.

Egy délután hirtelen ütés törte be a pinceablakot. A férfi felugrott, a fegyver mindig mellette volt, amikor aludt, és behúzódott a sarokba. A bezúduló fény bántotta a szemét. Kisvártatva egy kócos fiúfej jelent meg az ablakban. A férfi lekuporodott egy hatalmas hordó mögé. Csak ekkor látta meg a súlyos rongylabdát egy méterre maga előtt. A fiú mormolt valamit, egy gyík fürgeségével bekúszott a szűk ablakon, és beljebb jött. A férfi visszafojtotta a lélegzetét. A fiú olyan közel volt, hogy érezhette verejtékező teste melegét. Megragadta a labdát, kidobta az ablakon, felhúzódkodott és eltűnt.

De a nyitott ablakon a szél a poron és a macskahúgyszagon kívül egy régi újság darabját is befújta. És bár magyarul volt, azt olvashatta rajta, hogy *Hitler kaputt*, és láthatta azt a bizonyos fényképet a zászlót lengető orosz katonával a Reichstag tetején.

Mindent megértett. Betörte az ajtót, és a karabélyával felment a lépcsőn. Szemébe csapott a fény, a bútorokba fogózkodva ment előre. Ott állt előtte a nő. Azt mondta neki, hogy vagy lelövi, vagy itt marad vele. Azt mondta neki, hogy szereti és élhetnének együtt, még azt is mondta, hogy ezzel a puskával és egyenruhával semeddig sem jut, hogy a világ már nem ugyanaz, egy teljes hónappal a háború befejezte után. Igen, kiderült, hogy már június van. Halkan beszélt, keverve a magyar és német szavakat. A férfi, a németet a bolgárral keverve, azt felelte, hogy a nő a megmentője, és nélküle a magyar pusztaságban rothadna a teste. Azt is mondta, hogy szívesen vele maradna élete végéig (ezt bolgárul mondta), de haza kell mennie a fiához, aki azóta már fél éves lehet, de a nőt akarva sem tudná elfelejteni soha. Mindketten tudták, hogy ha elválnak, soha többé nem látják egymást. És ha most összeölelkeznek, soha többé nem engedik el egymást. A férfi kilenc hónapos fiának szerencséjére mindketten megálljt parancsoltak vágyaiknak. Végül csak ennyit mondtak sután: hát akkor, nos, Isten veled. A nő megtöltötte a hátizsákját étellemmel, ami akadt, és csak akkor fakadt sírva, amikor megcsendült a kapu csengettyűje a férfi háta mögött.

H. városkától a férfi falujáig pontosan 965 kilométer volt az út, két határon keresztül. Csak éjjel gyalogolt, egyrészt hogy ne találkozzon emberekkel, másrészt mert még mindig kegyetlenül bántotta a szemét a fény. Ugyanazon az úton ment hazafelé, amerre fél évvel korábban az ezredével előrenyomult. Elhagyott kunyhókban, felégetett falvakban rejtőzködött, nappal régi lövészárkokban, fedezékekben vagy bombatölcsérekben aludt. Végül is a puskáját és az egyenruháját a magyar nőnél hagyta, nehogy szemet szúrjon. A nő egy igazi kötött pulóvert adott neki, hideg és esős volt a június, meg egy jó vadász-zekét, sok zsebbel, amely a boldogult férjéé volt. Így járta végig az utat, fegyver, rendfokozat és papírok nélkül, mindig keletre, bujkálva mindenki elől. A harmincnegyedik napon, július közepén elérte a faluja határát. Kivárta az éjszaka közepét, és titokban lopakodott be a saját házába, mint a tolvaj. Az öregek a felső szinten aludtak, a felesége meg a fia lent, a tornác melletti szobában. A viszontlátás jelenete nyilvánvaló. Rémület, megrettenés és öröm egyszerre. A halott férj visszatér. Itthon már hősi halottá nyilvánították, kitüntették valami kisebb érdemrenddel, már a nevét is felvésték egy sebtében felállított hősi emlékműre a falu főterén, a haza szabadságáért elesett többi falubeli nevével együtt. Felbukkanása, mint minden feltámadás, megzavarta az élet normális menetét.

És most? A bolgár örömet könnyen felváltja a sopánkodás. Felébredtek az öregek és mindnyájan faggatni kezdték a feltámadottat, hogy s mint történt, és most aztán mi legyen? Persze jó, hogy él, egészséges, de nagy gond is. A feltámadott olyan kimerült volt, hogy semmit nem tudott mesélni. Harmadik kakasszókor, amikor pirkadni kezdett, a családi tanács meghozta az egyetlen lehetséges döntést. Elrejtik a picében, legalább kialussza magát, és nem látja meg senki. Így töltötte az első, és néhány hónapon át az összes többi éjszakát a hazatért bolgár katona. Az egyik pincét egyszerűen felváltotta a másik.

Zúrzavaros idők voltak. Kommunisták jártak fel-alá, a legkisebb vétséget is megtorolták. A katona családja amúgy is rajta volt a gazdagok listáján a három tehén, a birkanyáj meg a szép régi szekér miatt, amelynek hátulján egy festett kakas virított. De hát mi bűne lehetett a katonának? Hát például: először is, becsapta az államot a saját hősi halálával, amelyet érdemrenddel és az emlékműre való felvéléssel ismertek el. Másrészt,

amiért konkrétan golyót érdemelt, az az egységétől való dezertálás. Az pedig, hogy négy hónapot töltött távol az ezredétől, a halál alibije nélkül, és egy hónappal a háború befejezése után a rábízott fegyver és egyenruha nélkül tér haza, valószínűleg túlszárnyalta a legkönnyöritebb politkomisszár elképzeléseit is. Mit mondhatott volna a katona a maga megmentésére? Az igazat? Ismerte volna be, hogy négy hónapig egy magányos fiatal özvegy házában élt egy magyar kisvárosban, a pincében rejtőzködve, miután a várost már rég felszabadították a mieink? Tulajdonképpen ki elől bujkált, őrzetető elvtárs?

A feltámadott felesége továbbra is feketében járt. A férfi majdnem a teljes igazságot elmondta neki. Csupán csak hozzátett az őt megmentő könnyörite magyar asszony életkorához még vagy harminc évet, és rendszerben is volt minden. A magyar öregasszony azért hazudta neki, hogy még tart a háború és a német megszállás, mert anyai szíve vele, a bolgár katonával akarta pótolni saját, ugyanilyen korú elesett fiát.

Derék, okos asszony volt a felesége, örült, hogy élve hazajött a férje, nem is akart többet tudni. Még amikor kinyitotta véletlenül azt a borítékot, amelyet unokaöccse, a postás titokban nyomott a kezébe, a benne lévő csecsemőkéz-rajzzal és címmel együtt, akkor sem szólt semmit, gondosan visszazagasztotta, odaadta az urának, és tovább viselte a gyászt.

Egy évvel később, a sötétben léttől félig megvakulva, előjött a férfi a pincéből és elment feladni magát. Jókora kalamajkát okozott. A haja és a szakálla megőszült az eltelt idő alatt, alig ismertek rá. Honnan jössz, kérdezte a bíró. A másvilágról, felelte a katona, és ez volt a legpontosabb válasz. Hevenyészve elmesélt egy kitalált históriát arról, hogy H. ostrománál német fogságba esett, azután kényszermunkára vitték a hátországba, egy német sóbányába, ott dolgoztak, ott aludtak, végül a németeknek gyorsan kellett visszavonulniuk, és berobbantották a bánya bejáratát. A 30 fogoly körül egyedül ő menekült meg, és talált egy rést, amelyen kimászott. De a hosszú tartózkodás a sötétben nagyon meggyengítette a szemét, és így, félig vakon, hónapokig bolyongott, amíg hazaért a falujába. Meghallgatta a bíró, meghallgatták az időközben összesereglett falubeliek. Az asszonyok sírtak, a férfiak nagyokat krákoztak, nehogy sirva fakadjanak, a bíró pedig sötét arccal gyűrögette a sildes sapkáját. Hogy az emberek valóban hitelt adtak-e a történetnek, vagy csak megakarták menteni az embert, nem derült ki, de akárhogyan is, mindenki úgy döntött, hogy elhiszi, a bíró pedig segített elintézni a dolgokat a városi felsőbb hatósággal. Szép csendben megújították a katona igazolványát, megszüntették az özvegyi nyugdíj folyósítását, csak a neve maradt az emlékművön. És hogy ne legyen több kétség, a bíró megbízta a falusi rímfaragót, hogy írjon dalt a katonáról, aki több mint egy évvel a háború vége után került haza szerencsésen. A dal hősiessé volt, a kor minden követelményének megfelelő, hosszában-szélteben elmesélte, milyen volt a „fekete rabság a bánya mélyén”, és hogy Talasmani Georgi (a falu neve után elnevezve) Márkó királyfit megszegényítő erővel miként „hajigálta a sziklát, hogy meglássa a napfényt”. Következett a hosszú, csaknem odüsszeuszi hazatérés és a vak hős csodaszámba menő visszatalálása hazájába és szülőfalujába.

Feltámadott Georgi (így nevezték a faluban), sokáig élt, este jól látott, nappal viszont vak volt, mint a vakond. Feljött ugyan a pincéből, de a pince ott maradt benne. Az alatt a másfél év alatt megélt néhány életet, és nem volt könnyű visszaemlékeznie, melyik volt az igazi.

Vajon tényleg nem halt hősi halált a magyar kisvárosban? Fiatal volt az a magyar asszony, aki megváltoztatta a háború menetét, hogy magához láncolja, vagy pedig fiát vesztett öregasszony? Hogyan sikerült kiszabadulnia a német bányából? És az, ami soha nem hagyta békén – a gyermekkéz, egy közönséges fehér füzetlapon, amely egy postai borítékban érkezett.

(Mindkét változat ugyanazzal a papírlapra rajzolt kisgyermek-kézzel fejeződik be. De a történetek vége mindig vagy gyermek, vagy halál.)

*Csíkhelyi Lenke fordítása
Haemus 2013/1. szám*